

TENEN

30. årgang nr. 1 – august 2019

DANMARKS STØRSTE MORBÆRTRÆ – LÆS OM SOMMERTUREN PÅ SIDE 14

Indhold:

Dronning Gunhild - moselig fra jernalderen	side	3
Spejdernes Genbrug i Farum	side	9
TENEN indbyder - Tekstilpotentialet i nældefiber	side	11
En fornem dug fra midten af 1600-tallet	side	12
TENENs sommertur 2019, referat	side	14
Bog - Koftearven	side	15
Bog - Hørvævmuseet – 25 års jubilæum	side	16
Bog - Galslag og lopper	side	18
Lidt om bøjler til tøj	side	19
Postkort fra Venedig	side	21
Note	side	23
Kontaktliste for TENENs bestyrelse mv.	side	23
Bagsiden: Postkort fra Rom - MAXXI	side	24

QR-koden henviser til dette bladnummers side på internettet

TENEN Dansk Tekstilhistorisk Forening – CVR 30865995

Formand: Annet Laursen Skjelsager, Farum, tlf. 44 95 05 55.

Næstformand: Lone de Hemmer Egeberg, Birkerød, tlf. 45 81 05 05.

Kasserer: Susanne Rundqvist Pedersen, Frederiksberg, tlf. 26 62 80 80

REG.NR. 1551 KONTONR. 1430130 • SWIFT-BIC: DABADKKK IBAN: DK2330000001430130

Medlemsskab tegnes hos kassereren. I sæson 2019/20 er prisen pr. år 250 kr.

Husstandsmedlemsskab koster 300 kr. Betaling med frist 1. juli.

Medlemmer får tilsendt tidsskriftet TENEN.

TENEN – Danish Society for Textile History – Verein für Dänische Textilgeschichte

Tidsskriftet **TENEN**

Redaktion: Annet Laursen Skjelsager, Dorthesvej 2, 3520 Farum, telefon 44 95 05 55,
silke-annet@silke-annet.dk • Vibeke og Frits Lilbæk, *vofl3450@gmail.com*

Sats og billedbehandling: Frits Lilbæk • Digitaltryk: VesterKopi • ISSN: 0906-9526

Copyright © TENEN og forfatterne • 19.08.2019

TENEN udkommer fire gange om året – sidst i månederne august, november, februar og maj. Deadline for redaktionelt stof er seks uger før eller efter aftale med redaktionen.

Artikler og indlæg sendes til redaktionen
fx med mail – eller evt. maskinskrevet med brevpost. Tekst og illustrationer adskilt.

Annoncepriser: 1/1 side: 525 kr. 1/2 side: 300 kr. 1/4 side: 185 kr. 1/8 side: 135 kr.

Ældre numre af TENEN kan købes ved henvendelse til foreningen
– så længe lager haves. Prisen er 65 kr.

Ændring af sendeadresse meddeles til kassereren.

Web-sted: *www.tenen-dk.tk* – Facebook: *www.facebook.com/groups/TENEN.forening*

I 1835 fandt man liget af en kvinde i Haraldskær Mose, vest for Vejle. Det lille kvindelig med den mørkebrune hud var holdt nede i mosen med kæppe og kroge af træ. Liget blev hjærget og bragt til sygehuset i Vejle. Sammen med kvinden fra Haraldskær fandtes flere stykker tekstil vævet af uld og et fint knyttet hårnet. De ternede stoffer kan stamme fra flere stykker klædedragt eller tæpper nedlagt sammen med kvinden. Håret faldt af hovedet, da de løftede liget op af mosen.

DRONNING GUNHILD **- moselig fra jernalderen**

Det mærkelige fund i 1835 vakte stor opstandelse og fik spalteplass i flere af landets aviser. Sprogforskeren N. M. Petersen var straks sikker på, at der var tale om sagalitteraturens Dronning Gunhild, der var blevet lokket til Danmark af den danske konge Harald Blåtand med løfte om ægteskab. Ved ankomsten blev hun i stedet myrdet og smidt i en mose eller sø.

Fundstedet er ikke så langt fra Harald Blåtands kongsgård i Jelling, så teorien om Dronning Gunhild vandt lynhurtigt almen anerkendelse og kan ses citeret i flere af samtidens historiske og litterære værker. Steen Steensen Blicher skrev eksempelvis i 1841 om moseliget fra Haraldskær:

*Da ligger Du nøgen og skrumpen og fæl,
Alt med Dit skallede Hoved,
Langt sortere end den Egepæl,
Hvorned Du blev Sumpen troloved.*

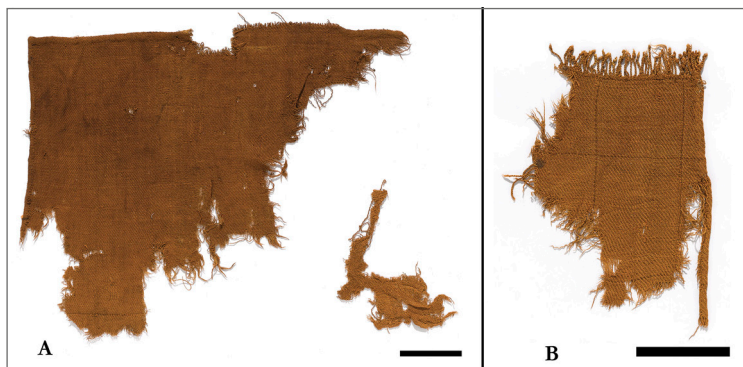

Gunhild med moserødt hår og Harald Blåtand med sværd i Bjørn Nørgårds gobelin "Vikingetid" på Christiansborg.

A) Uldstof.
Mål 64×49 cm.
-- Nationalmuseet,
NM 3706

B) Uldstof.
Måler 30×24 cm
med frynser og
smalle striber i
begge retninger.
4-skaftet dob-
beltkiper af z/z
snoet tråd.
-- Nationalmuseet,
NM 3707

C) Uldstof.
Måler 76×26 cm
med tern. Er ik-
ke af lokal uld.
-- Nationalmuseet,
NM 3707 C2

A) Hårnet.
Spranget Uld.
-- Nationalmuseet,
NM C 37143

B) Hårlokker.
Måler 50+ cm.
-- Nationalmuseet.

De sorte bjælker
markerer 10 cm.

Gedeskindskappen har et asymmetrisk snit.

Moseliget i kirken 1943 -- arkiv.dk

Tekstiler, hår og hårnnet samt skindkappe blev sendt til Oldnordisk Museum i København. Det var moseligets formodede kongelige byrd, der var årsagen til, at hun i 1836 blev bisat i Sct. Nicolai Kirke i Vejle i en kiste betalt af kongen, Frederik 6. Moseliget blev liggende i Kirken indtil november 2012.

Inden kistelæggelsen var moseliget til obduktion på sygehuset i Vejle. Alle hendes tænder sad endnu i munden. Hendes rædselsslagne ansigtsudtryk og en hævelse over venstre knæ bekræftede angiveligt, at hun var blevet druknet levende. Moseliget blev ikke konserveret og skrumpede derfor ind i løbet af det par måneder, det befandt sig på sygehuset. Dronning Gunhild er i dag 133 cm lang og vejer kun 2 kg.

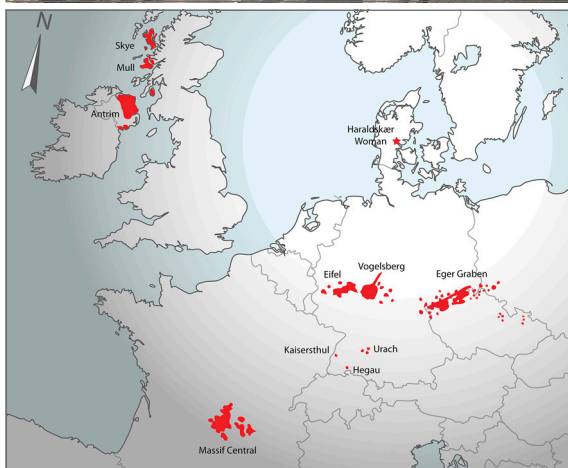
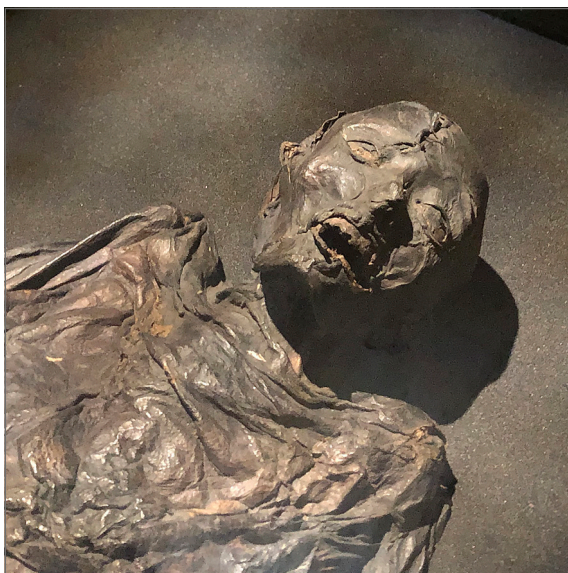
I 1979 og i 2005 var kvinden fra Haraldskær igen på sygehuset, nemlig på hhv. Kommunehospitalet og Universitetshospitalet i Aarhus. Her blev hun blandt andet røntgenfotograferet og CT-skannet. Rester af hjerne, hjerte, lunger, lever og tunge kunne endnu ses på røntgenbilleder og skanninger. Hun havde slidgigt i tommelfingeren men ellers ingen synlige tegn på lidelser. En synlig fure omkring halsen kan være dødsårsagen - strangulering med en snøre. De fleste af hendes tænder er forsvundet siden obduktionen i 1835.

I dag ved vi, at liget stammer fra ca. 490 f.v.t., hvilket vil sige begyndelsen af jernalderen og altså længe før Harald Blåtand og vikingetid. Hun var omkring 40 år gammel, da hendes liv endte i Haraldskær mosen.

Ved at måle indholdet af strontium i forhistoriske tænder og hår og så sammenligne det med nutidens kan man få en idé om, hvor et menneske eller dyr er født og opvokset. Analysen af en lille rest emalje fra en bevaret tand viste, at kvinden fra Haraldskær var født i Jylland, formentlig i Limfjordsområdet. Hendes tøj var lokalt, men et af klædningsstykkerne er vævet af uld fra Norge eller Sverige. Kappen er af gedeskind. *På hendes hår kunne man se, at hun kort før døden var ude at rejse, måske til Midtyskland, et af de røde områder strontiumanalysen udpegede.* →

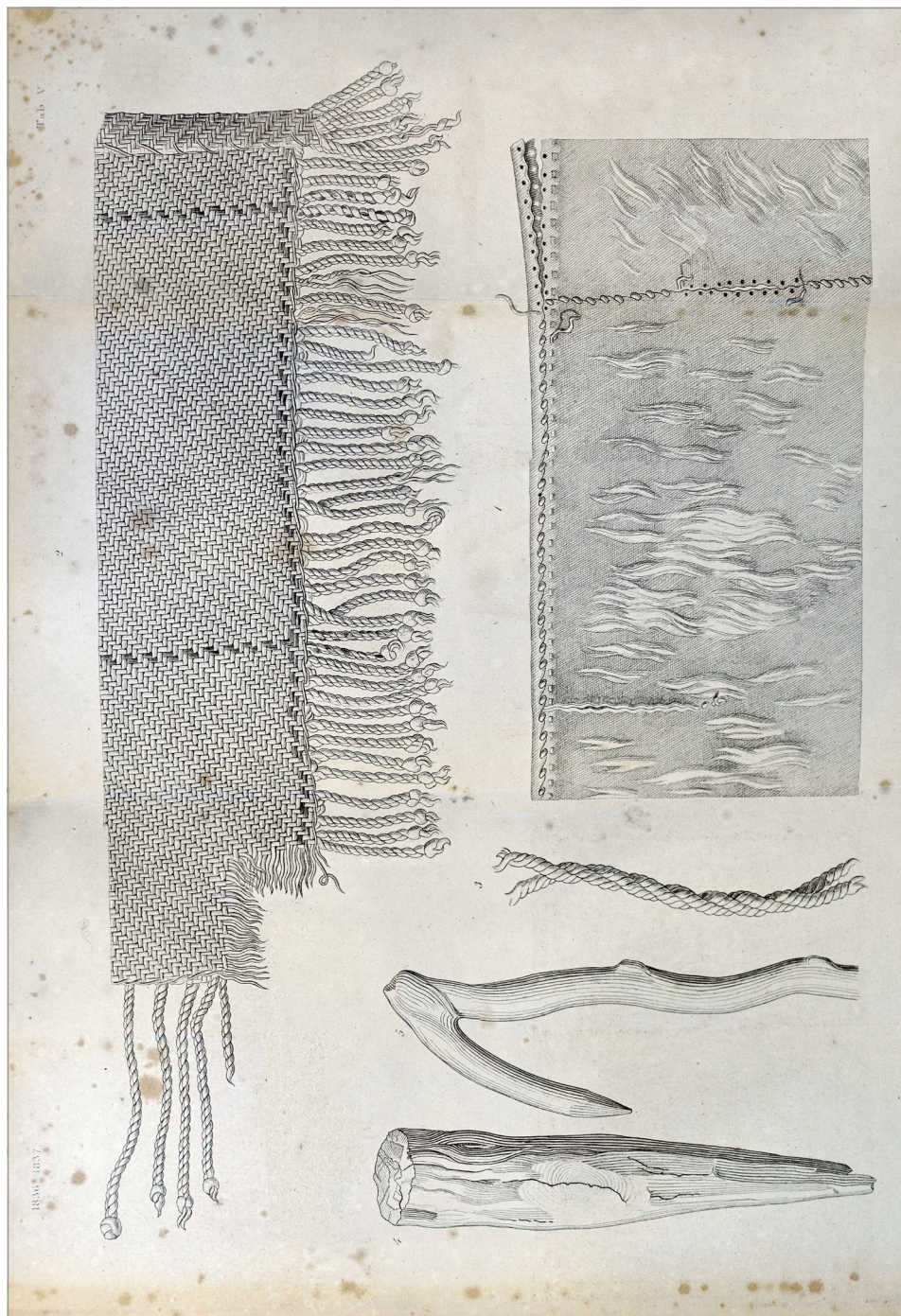
I 2016 blev der skåret et stykke hud væk bag mosepigets ene øre for at kunne udtage den såkaldte petrosa-knogle. Den skal bruges til at udtage hendes DNA til analyse. Pars petrosa knoglen nederst på kraniet er særlig hårdfør, og den er derfor ofte bevaret i selv meget medtagne skeletter. Vi har dog endnu DNA-analysens resultater til gode ...

I "Annaler for nordisk Oldkyndighed 1836-37" har sprogforskeren N. M. Petersen skrevet "Udsigt over den norske Dronning Gunbildes Levnet", der indeholder hans teorier om mosepiget fra Haraldskær. Artiklen er illustreret i en kobbertavle, Tab. V, Fig. 1 til 5.

Figurerne viser skind (1), stribet klæde med frynser (2), uldsnor fra håret (3), egetræspæl (4) og kroget pilegren (5) i varierende størrelsesforhold.

Til højre → er gengivet de fem figurer idet de øvrige fire er fjernet. Tavlen er affotograferet i Det Kongelige Biblioteks læsesal vest, hvor et originalt eksemplar blev udleveret til gennemsyn. Det knap 200 år gamle eksemplar var uopskåret; men præget af tidens tand.

Moseliget er nu lagt til skue i det kulturmuseum, der har til huse i "De Danske Bomuldsspinderier"s tidligere fabriksbygninger i Spinderigade i Vejle. Bomuldsspinderiet lukkede som det sidste i Danmark i år 2000, og siden har kommunen overtaget fabriksområdet. Spinderihallerne danner nu rammen om et virksomhedsmiljø med cirka 60 kreative virksomheder, en række kunstnere, flere kulturinstitutioner og et kommunalt udviklingsteam, som også står for den daglige drift af huset.

Haraldskær er et gods 6 km vest for Vejle i Vejle Ådal. Skibet Kirke findes ganske nær ved. Gården nævnes første gang i 1434 på Erik af Pommerns tid. Hovedbygningen er opført i 1590 og har fået en tilbygning i 1768. Vejle Kommune har købt avlsgården og hovedbygningen ejes af Danmarks Lærforenings hotelkæde, der driver den som kursusjendom.

Vibeke og Frits Lilbæk, juli 2019

Efterskrift:

N.M. Petersens teorier om, at moseliget var de jordiske levninger af Dronning Gunhild, vakte ikke ringe opsigt, men kunne i virkeligheden kun støttes af vage og svage argumenter. Imod dem rettede den dengang unge J.J.A. Worsaae en fældende kritik for at advare mod det angribelige princip at henføre oldtidsfund til fortællinger i usikre historiske efterretninger.

Det lod sig ikke nægte, at Worsaae havde ret, og denne kontrovers gjorde ham med ét slag til en kendt figur i den akademiske verden. I 1866 blev J.J.A. Worsaae direktør for Oldnordisk og Etnografisk Museum, der siden udgjorde én af grundstammerne i Nationalmuseet.

•
"... da maa man ogsaa sande, at Historiens Genius kan slumre i Aarhundereder, men vaagner til sin Tid, og taler med høj Røst, og hæver Eftermælets flammende Skrift højt over Tiden; at derfor ingen skal begaae Udaad med det Haab at den kan skjules, thi den Tid skal komme, da Dagens Lys vil beskine den, og, for at ende med en lysere Tanke, at derfor heller ikke nogen skal forsage, hvis Nutiden stiller ham i Skygge, Erkjendelsens Tid, Retfærdighedens Stund skal komme for alle." -- N.M. Petersen i 1836

Kilder:

- Kulturmuseet i Spinderihallerne i Vejle.
www.vejlemuseerne.dk/besoeg-os/kulturmuseet-spinderihallerne
- Brochure udgivet af VejleMuseerne. Var fremlagt i Spinderihallerne 2019.
- Wikipedia, som også har en liste over moselig.
da.wikipedia.org/wiki/Liste_over_moselig
- Kristeligt Dagblad - Dronning Gunhild kom frem i lyset / Bente Clausen 11.2.2013.
www.kristeligt-dagblad.dk/bagsiden/dronning-gunhild-kom-frem-i-lyset
- tvsyd - Moselig på plads på sin bædersplads / med videoklip / 8. feb. 2013.
www.tvsyd.dk/artikel/moselig-paa-plads-paa-sin-baedersplads
- Vejle Amts Folkeblad - Dronning Gunhild er på operationsbordet / Vibeke Kruse 20. juni 2016.
vafo.dk/vejle/Dronning-Gunhild-er-paa-operationsbordet/artikel/441257
- 17 gobeliner til Dronning Margrethe II - Bjørn Nørgårds Danmarkshistorie på Christiansborg - ISBN 87-987536-0-6.

- Lone Hvass: *Dronning Gunbild - et moselig fra jernalderen*. 1998, ISBN 87-7801-725-4.
- SKALK - bla. numrene 1975:3 og 1976:4. www.skalk.dk
- *Ny analysemetode afslører hemmeligheder fra danske moselig* i Videnskab.dk videnskab.dk/naturvidenskab/ny-analysemetode-afslorerer-hemmeligheder-fra-danske-moselig
- *Strontium isotope investigations of the Haraldskær Woman* ved Karin Margarita Frei, Ulla Mannering, T. Douglas Price og Rasmus Birch Iversen i *archeo sciences*. Med billeder fra Nationalmuseet. journals.openedition.org/archeosciences/4407
- *Annaler for Nordisk Oldkyndighed 1836-37*, side 80-103. runeberg.org/annordoldk/
- Arkiv.dk
- Natmus.dk
- www.bibliotek.dk samt rex.kb.dk
- www.spinderiballerne.dk
- www.sinatur.dk/haraldskaer

Spejdernes Genbrug: Velkommen i en sand skattekasse af duge i alle størrelser, servietter, viskestykker, livstykke, mamelukker, væve, broderier og andet man ikke troede var muligt at købe i dagens Danmark.

Hvid dug med hæklet blonde og stoppet hulsøm

Mulepose til indkøb eller skovtur.

I afdelingen for "Broderi og finere Boligtekstiler" arbejder 6-8 frivillige hver uge med at sortere de mange ting som kommer ind. Og der bliver doneret rigtig mange gode ting. Det er vi dybt taknemmelig for. Duge bliver målt, servietter samlet, sorteret i farveorden, og alt er prismærket, så man let kan overskue det store udvalg. I godt vejr er der også salgsboder udenfor, hvor man kan gøre gode køb.

Flere af de frivillige har en uddannelse inden for håndarbejde, men fælles for alle er en kærlighed og respekt for de gamle tekstiler. De deler gerne viden ud til de mange kunder, der kommer.

Spejdernes Genbrug i Farum har åbent den første lørdag i hver måned mellem 10 og 13. På de tre timer strømmer rigtig mange til for at købe og i spænding se de mange ting, der er kommet ind siden sidst.

Overskuddet fra salget går primært til børn og unge i Danmark og udlandet, som eksempler kan nævnes:

- Skoleprojekter i fattige udenlandske landsbyer efter anbefaling fra medarbejderne i Spejdernes Genbrug.
- Gode oplevelser for syge danske børn og deres familier.
- Godt spejderarbejde.

Poul Lønberg

Georg Jensen dug og æske til søde ord

Pyntehåndklæde - viskestykkjeskjuler

TENEN indbyder – Arrangement i København lørdag den 9. november 2019 kl. 11-15:

Tekstilpotentialet i nældefiber: Nældefiber som tidlig og nutidigt bæredygtigt tekstil i Danmark og globalt

Ellen Bangsbo holder foredrag og fremviser sin samling af brændenældetekstiler fra Nepal og Indien samt spindeprøver fra Danmark.

Vi mødes: Domus Vista, Nordens Plads, Frederiksberg den 9.11.2019 kl. 11 i medborgercentret. Pris 40/60 kr. for medlemmer/ikke-medlemmer. Tilmelding hos silke-annet@silke-annet.dk (44950555) senest den 4. november. Medbring madpakke og drikke. Kaffe, the og kage er incl.

Brændenælfiber er nu på vej til at blive anerkendt som en stærk og særdeles brugbar bæredygtig plantefiber. Udgravning af gravhøje har påvist anvendelse af nældefiber i Danmark siden bronzalderen, og nældefiber blev anvendt i Centraleuropa i det 19. århundrede, før man begyndte at bruge bomuld. I løbet af 1920-erne blev der i Tyskland forsket i udvinding af nældefiber (*Urtica dioica* L.), og under Anden Verdenskrig blev der i Danmark forsøgsvis dyrket nælde og hemp. Forsøget lykkedes, men blev senere opgivet pga. lavt fiberudbytte. De sidste årtiers eksperimentelle forskning med nældemarker i England, Østrig, Finland, Holland og Tyskland vidner om den voksende internationale interesse for bæredygtige tekstiler. Himalayas nælde (*Girardinia diversifolia*) vokser i skovområder, og modsat bomuld kræver den hverken omfattende vanding eller miljøskadelige pesticider. Fra denne nælde kan der produceres et højt fiberudbytte og den forekommer derfor at være en underudnyttet afgrøde med lovende potentiale til udnyttelse af ellers ikke-anvendelig landbrugsjord.

*Nældebøst i
Nepal 2010*

Ellen Bangsbo er uddannet tekstilformgiver fra Skolen for Brugskunst, København (1978). BA i tibetansk og MA i Antropologi, Københavns Universitet (2001).

Hun har omfattende feltarbejdserfaring ved asiatiske lokalsamfund, Tibet, Nepal og Indien. Forskning af uddannelse for tibetanere i Tibet og i eksil og kendskab til vævning, spinning, forarbejdning af plantefibre, samt andre tekstile håndværk. Feltarbejde associeret til plantefibre og forarbejdning af brændenælfiber: Danmark 1977-78 og 2018-19, Nepal 1979-80 og 2010.

En fornem dug fra midten af 1600-tallet

Odense Bys Museer har en fornem dug syet af adelsdamen Jytte Høeg i 1652.

Jytte Styggesdatter Høeg blev født 1589 på herregården Vang i Nordjylland. Hun var således født ind i den danske adel, og havde som man skulle, hvis man var helt adelsdame, 16 adelige aner, både på fædrene og mødrene side. Som det var almindeligt for adelige frøkener, kom Jytte allerede som 6-årig i huset hos fru Anne Gyldenstjerne og 1606 i dronningens jomfrukammer. Adelige jomfruer fik en god oplæring både i at læse, skrive og sy og det er helt sikkert her, hun har tilegnet sig færdigheder i fornemt broderi. Jytte blev gift med rigsråd Niels Krag til herregården Trudsholm og flere andre herregårde. Ægteparret tilhørte således både den adelige elite og var tæt på den politiske magt, hvor rigsrådet havde den egentlige magt i Danmark frem til enevældens indførelse i 1660. I ægteskabet fødtes 8 børn, der alle blev voksne. I de urolige tider under svenskekrigen har Jytte med stor sandsynlighed søgt beskyttelse i købstaden Nyborg hos sønnen Otte, der var lensmand der. Han blev holdt fangen af svensker-

ne, men frigivet efter Roskildefreden. Om Jytte også har været fange ved vi ikke, men hun døde i Nyborg i 1659. På grund af de urolige tider blev hun først begravet to år efter i Viborg Domkirke ved sin mands side.

Og nu til dugen, der tilhører Odense Bys Museer. Den er kommet til museet i 1934, købt af fru Olrik i Middelfart for 200 kr. Dugen er blevet nedarvet i slægterne efter Jyttes søn Otte Krag, og ejerlisten kan følges igennem århundrederne. Dugen måler 180 cm i bredden og 250 cm i længden, materialet er lærredsvævet hør og syningen med nålesting er udført i rød og gul silke. Dugens centrale motiv er adelsvåben for slægterne Høeg og Krag, initialer NK og I(J)H og årstal 1652, indrammet i en oval syning. Det ene adelsvåben (for Krag) er aldrig blevet færdigt, eller pillet op, man gik jo meget op i at adelsvåbenet var korrekt. Uden om våbenskjoldene er placeret dyr, både almindelige hjemmehørende som hane, hest, okse, kronhjort, kalkun, gøg og høg, men også eksotiske som elefant, løve, panter, dromedar og fantasidyr enhjørning. Rundt i kanten

en 15 cm bred bort med stiliserede druer og blomster.

Spredt på hele dugen broderede blomster, nellike, rose, tulipan, narcis, akeleje, lilje, kejserkrone, og andre blomster, der sikkert kan nærmere bestemmes. Det vurderes at det område man syede på, har været opspændt i en syramme. Måske har Jytte Høeg syet på den helt frem til sin død, og 1652 er det år den er påbegyndt. Måske har flere kvinder syet på dugen på samme tid? Dugen har formodentlig aldrig været i brug, men været bestemt til at præsentere

sølvtoj og andre kostbarheder, der blev sat frem til skue på skænken i forbindelse med fornemme måltider. Dugen er et fornemt stykke tekstil, der viser en adelig frues kunnen og univers i 1600-tallet.

Til Lolland-Falster Museum er skænket en silkebroderet dug med bibelske motiver, broderet 1679. Hvis der er kendskab til andre broderede duge fra 1600-tallets midte fx på Frederiksborg eller Nationalmuseet hører jeg gerne herom.

*Ellen Warring
Odense Bys Museer*

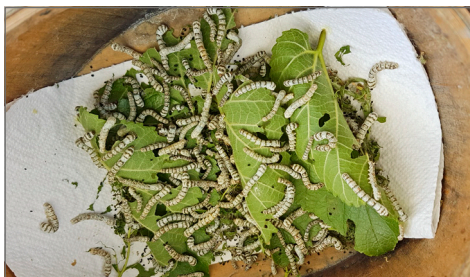
Referat af: TENENs Silkesommerfugle-sommertur i Kalundborgs Museums Havebus i juni 2019

Vi startede med at spise vores medbragte madpakker ved siden af Danmarks største morbærtræ. Det ældste morbærtræ i Danmark findes ved Det kongelige Bibliotek i København. Det er plantet af Christian IV som forsøgte at starte en dansk silkeproduktion og etablerede silkevæverier i Silkegade i København. Hans datter Leonora Christine holdt silkelarver i Blåtårn som hun fodrede med blade, der blev bragt til hende fra det træ.

I Havehuset ved Kalundborg Museum så vi sommerfuglelarvens udvikling fra småbitte æg, til små nyudklækkede larver og til de store larver, 10 000 gange større, som er klar til at forpuppe sig. Vi så også voksne silkesommerfugle i fuld gang med deres fornemmeste opgave: at parre sig og lægge æg!

Ole Zethner og Rie Koustrup medbragte eksempler på silketørklæder og silkegarner, både morbærtilke og tilke fra Eri-sommerfuglen, som producerer et smukt og behageligt garn, men dens puppe leverer ikke én lang tråd. Dens tilke kartes og spindes omtrent som uld. Men i modsætning til silkesommerfuglens puppe skal Eri-sommerfuglens puppe ikke slås ihjel. Derfor kaldes dens tilke også for fredssilke, og hinduerne kan bedre avle den.

Ole og Rie øste ud af deres store viden om tilke og tilkeavl både i Danmark og i den store verden, om deres rejser for at se på tilke-tyrkning både i Danmark, i Europa, i Afrika og i Asien og om forskellige andre tilkearter i både Kina og Indien.

Dagen sluttede af med at Gitte Karlshøj fra Vestsjællands Vævere fortalte om Korsriddertapetet, et billedtæppe tegnet af Claus Jørgensen Muldstrup og vævet i 2014-15 af syv vævere i Vestsjælland. Tapetet viser historien om Esbern Snare, Absalon og Valdemar den Store, deres korstog mod Rügen og afbrænding af guden Svantevit, bygningen af den 5-tårnede kirke i Kalundborg

og korstoget mod Estland og Dannebrog, der falder ned fra himlen ved kampen om Tallin.

Alt i alt en dejlig dag som gav stor lyst til at studere tilke og morbærtræer nærmere.

Else Høbye

Boganmeldelse: "Kulturskatte fra fillehaugen"

Annemor Sundbø: *Koftearven: historiske tråder og magiske mønstre*. Gyldendal Norsk Forlag 2019. 399 sider illustreret i sort/hvid og farver. ISBN 978-82-05-52211-4. Pris kr. 530 hos Arnold Busck.

Udgangspunktet er købet i 1983 af Torridals-Tweeds lager af 16 ton strikkede dragtdele, beregnet til opkradsning og recirkulering af ulden. Fibrene bliver på denne måde skadede og kortere, men shoddy (den engelske betegnelse – filler er det norske ord) af førsteklasses uld kan dog have en bedre kvalitet end ny uld af lavere klassificering. Resultatet bruges også som effektgarn i tweed.

Sorteringen er vigtig, og der er mange fine ting i det enorme lager: hele og halve kofter (sweatre), vanter, strømper, undertøj, dukketøj, lappetæpper – rester efter dragtdele, der afspejler norsk strikketradition gennem et helt århundrede. Dette righoldige lager har Annemor Sundbø gravet i gennem årtier og fået en enestående indsigt i den folkelige strikketradition. Omkring en ton er udvalgt og bevaret som en unik kilde til den lokale tradition og med ledetråde ud til fremmede kulturer og fjerne himmelstrøg: Orienten, renæssancens Italien, Tyskland, England, Danmark blandt andet.

Ordet kofte bruges nu mest om en mønsterstrikket sweater i to eller flere farver, men var tidligere et gammelt udtryk for en vævet og syet yderjakke eller frakke.

Mønstrene er nedarvede fra fiskere, sømænd og soldater, går meget længere tilbage end 1900-tallet og vidner om en fast tradition.

I Norge har man strikket i mindst 300 år, og man har hentet inspiration fra udlandets silkestrik og nattøjer. Efter at Norge blev en selvstændig nation i begyndelsen af 1900-tallet, blev motiver fra gammel norsk tekstilkunst hentet frem fra folkekunsten, og fundet af vikingeskibe gav et væld af ornamentik som inspiration for koftestrikningen. Strikkemønstre smeltede sammen med strikkemode fra Sverige, Danmark og Storbritannien, specielt shetlandstraditionen. Alt dette afspejles i koftesamlingen. Nationaldragter og bunader var inspiration til nye ski-antræk med strikkede kofter, og lusekoften fra Setesdal blev en af de første skisportskofter for kvinder i strikkebogsforfatter Annichen Sibbern Bøhns udformning. Lusene eller pletterne i kontrastfarve har en lang historie, og går måske tilbage

til bloddråberne på Kristi afsjælede legeme og korslammet.

Bogen kommer vidt omkring, og den er også en vigtig kulturhistorisk gennemgang: arbejdsanstalter og børnearbejde, håndarbejde som en kristen dyd, bibelens hellige klæder,

Jesu usyede kjortel, luksusforordninger, mønstres beskyttende virkning.

Beskrivelserne og tolkningerne er vidtløftige, men samtidig inspirerende og udtryk for et stort engagement og en lang efterforskning. Begejstringen og nysgerrigheden smitter, så man har lyst til at følge med på rejsen. Sproget er et let læseligt norsk. Til slut en strikkevejledning og en mønsterbank.

Billedmateriale og kildemateriale er enormt, og der er både opslagsværker, litteratur, tidsskrifter og blade at gå videre med. Et register ville have gjort det lettere at finde rundt, men turen gennem det hele er værd at bruge tid på.

Lone de Hemmer Egeberg

Bogforrside: Gyldendal Norsk Forlag

Forfatterportræt: Astrid Snipsøyr

Boganmeldelse:

HØRVÆVSMUSEET – 25 års jubilæum 1994 - 2019. Det handler om at væve. Udgivet af Hørvævmuseet med støtte fra FynskeBank juli 2019. 21×21 cm, 90 sider, med en behagelig papiroverflade, der gør både tekst og billeder tydelige. Uden ISBN. 100 kr.

Bogen er sammensat og udgivet i forbindelse med jubilæum den 9. juli 2019.

Hørvævmuseet ligger på Krengerup Gods område centralt på Fyn. Museet bygger på at "alle" kan være med enten som væver eller praktisk gris. Derfor er bogen også skrevet af mange, der arbejder i bestemte områder, men alt er frit, hvorfor nogle

selvfølgelig også skifter arbejdsområde, eller de er tilknyttet flere områder.

Første kapitel handler om Tom-

Hørmark i Frankrig

Forfatteren rækker sin egen hørliggenme i haven

Hørrer hegles

.. og spindes

Billedserie på side 12 i jubibogen.

merup – centrum for fynsk hørindustri. Det har følgende underpunkter: Indledning, Danalin, Edmund Reindel kommer til byen, Tommerup Væveri, De gode år, Nedtur efter krigen, Væveriet i Koelbjerg.

Der er i alt 16 kapitler, og de fleste har alle relevante underpunkter. De er skrevet/samlet af Ole Grønbæk, Bent Bille, Lis Brandt, Gunhild Berg, Helen Lillebrohus, Bodil Lindeloff, Anders Hasseriis, Else Høbye og Marianne Krämer.

Kapitlerne er mange, og i flæng

Billede på side 47 i jubibogen.

kan der nævnes Fascination af hør / Det afgørende møde / Det handler om at væve / Fra mønster til dug / En lillebitte butik / Hørvævmuseets Aftenskole / Væveskole for børn / Der sker også meget andet / Udstillinger / Hverdag på museet / Fremtiden / Lille ordliste.

Det gode samarbejde, der er mellem ejer og lejer, fremgår fint. Skoda museet findes også på Krenge-rup, hvor det fungerer godt sammen med Hørvævmuseet.

Som helhed handler bogen om de gode arbejdsforhold, der er mellem de mange frivillige. Håbet er, at der kan ske en rekruttering af yngre og nye frivillige, efterhånden som de går på pension. Indtil nu er det lykkedes overmåde godt – bare det vil fortsætte!

Bogen giver et flot billede af et levende museum med historie og praktisk formåen med gamle maskiner. Den seneste er vistnok en knaptrykker, hvor man selv kan få slået sine knapper. Hele tiden er man på jagt efter nye gamle ting, der passer ind, og som man "savner".

Det er næsten på samme måde, som at der går så lidt til spilde som muligt. Det meste bliver til et eller andet brugbart, så fejlen bliver "bare" skåret fra.

Hvis jeg skal være kritisk, så mangler jeg fx forklaringen i ordlisten på, hvad en pudsestue er. Det har bestemt ikke noget med at pudse at gøre – nok nærmere noget med at nusse!

Bogen er alsidig med historiske - og praktiske gøremål – selv patron-tegninger, publikum og praktikanter, er der plads til. Ja, jeg tror der er plads til "alle", der selv ønsker det.

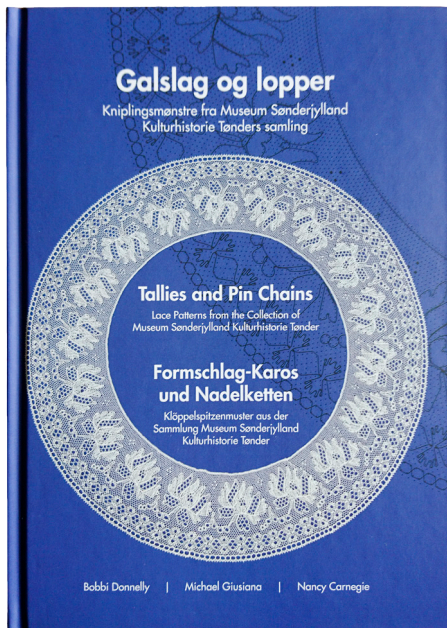
Vibeke

Bog anmeldelse:

Bobbi Donelly, Michael Giusiana og Nancy Carnegie: *Galslag og lopper*. Kniplingsmønstre fra Museum Sønderjylland Sønderjylland Kulturhistorie Tønder 2019. Indbundet. Format 30×21,5 cm. 95 sider med farveillustrationer. Dansk, engelsk og tysk tekst. ISBN 978-87-93473-14-0. Pris 200 kr.

Igen i år er det i forbindelse med Kniplingsfestivalen i Tønder lykkedes Museum Sønderjylland Kulturhistorie Tønder at finde fondsmidler til endnu en gang i samarbejde med de amerikanske eksperter i tønderkniplinger at udgive et lille pragt-værk med mønstre. Normalt anmelder TENEN ikke mønsterbøger, men da denne bog er 3. bind i en serie, gør vi en undtagelse og omtaler den.

Bogudgivelsen fandt sted 2 dage før kniplingsfestivalen fandt sted og i forbindelse med åbningen af årets udstilling ved navn Rosengrund og Bitre Mandler. Her var to af forfatterne til stede, og de lærte os, hvordan man i dag ved hjælp af computerteknik rekonstruerer kniplingsmønstrene. Det var en fin, lille

forelæsning. I bogen er således vist prikbrev, arbejdstegning samt fotografier af de nye, "gamle" mønstre. Disse 34 mønstre udgør 2. del af bogen, medens første del er en introduktion til, hvorledes tønderkniplingerne udføres. I mønsterdelen har man valgt en for mig ny måde at vise prikbrev og færdig knipling ved siden af hinanden. Det er en god idé, fordi det giver en meget fin forståelse for sammenhængen mellem mønster og knipling.

Jeg kan ikke lade være med at beundre det fantastiske arbejde, som disse amerikanere har lagt i alle tre bøger og kan kun håbe, at de har kræfter til at arbejde med denne danske kulturskat mange år endnu.

Spindelvæv og drømme udkom i 2013 og er anmeldt i TENEN 24. årg. nr. 1/2013.

Tylsbund og picoter udkom i 2016 og er anmeldt i TENEN 27/1.

Lis Slottved

Lidt om bøjler til tøj

Den Danske Ordbog på nettet siger om bøjler: Smalt, buetformet stykke træ, plastic eller metal som har en krog i midten til at gribe fat om en rund stang i en garderobe, og som man bruger til at hænge et stykke tøj på.

Hjemme måtte bøjler helst ikke koste noget, så vi havde bøjler af diverse materialer – bare ikke renseribøjler. Havde vi ikke råd til at gå på renseriet? – var de for spinkle? – smittede de af? – eller hvorfor mon ... ?

En dag i 2019 - så jeg i vores Kvikly-brugs, at de havde fået metalbøjler med et tekstilt overtræk – så de virkede mere rappe!

Som julegave strikkede vi som børn betræk til bøjler, og siden har jeg fra samme tid set bøjler med et hæklet betræk. Som husflid blev det almindeligt at lave alt i peddigrør og siden i plastik. Det var smalle plastikstrimler – jeg vil gætte på 2-3 mm – der blev viklet om en træ bøjle. Måske var der indvævet et mønster eller et navn. Senere brændte vi et navn eller et mønster ind i træet. Plastik omvundne bøjler var heller ikke velset i mit hjem. Endelig kunne bøjlerne være malede – evt. udsmykkede.

Dette var gaver, som nok ikke var særlig vellidte men talte, da de jo var "håndgjorte med følelse".

Havde man råd til at købe tøj, fulgte der ofte en bøjle med forretningens navn og logo med.

Jeg tror bare, at min mor var praktisk – bøjlerne skulle være meget ens, have hak til stropper og stang til bukserne.

I dag findes der mange forskellige plastik bøjler. Fælles for alle dem, jeg kender er, at de ikke kan klare vægten af det tøj, de bliver brugt til. Det kan også være, de pga. tidens tand knækker.

Sågar oppustelige bøjler, havde vi med på landslejr – de fyldte ikke så meget, når luften var lukket ud af dem!

Der var også sammenklappelige metalbøjler, der ikke fyldte så meget, når de ikke var i brug.

Endelig husker jeg bøjler, der var påhæftet klemmer til fx slips.

Langt senere kom de fancy bøjler, der kostede en bondegård. De var flotte at have hængende fremme. Det var nu ikke alle, der var lige velegnede at

have noget hængende på. Materialerne var meget forskellige, og det blev in med bøjler af bøjlet stål i diverse farver.

Endelig er der erhverv, der fik lavet deres helt egne bøjler – det kan fx være en messehagel, der er meget bredere over skuldrene.

Som det måske kan fornemmes, har bøjler set de skøreste faconer, som er beregnet til helt specielle formål.

Jeg tror man har haft bøjler så længe, man har haft noget at bruge dem til. Den ældste form jeg kender var bare en pind med et stykke snor om midten.

På billedet øverst på siden ses bøjler med butiks- og firmanavne.

Af renseribøjler, som man en overgang bare fik "smidt i nakken", lavede folk meget forskelligt lige fra "kunst" til hvad der nu var brug for.

Vi har et par udrettede renseribøjler, der er gode til at finde vand med. Josef, en nu afdød gammel mand, forærede mig dem, da jeg gerne ville prøve vandsøgningens kunst.

De fungerede fint, og det er én af de mærkeligste oplevelser, jeg har haft.

Vibeke

Postkort: Tænk, at få lejlighed til at overnatte i Venedig! Centrum af byen er naturligt nok bilfri, og det nød specielt børnene, som vi havde med. Til gengæld er der kanaler over det hele, så børnenes forældre havde nok at passe på. Billederne viser idyl, og det er der også i virkeligheden, når man er lidt væk fra de store turistfælder.

Stor var vores overraskelse, da vi for tidligt ankom til vores B&B i Venedig oktober 2018. Vi kom ind og fik anvist værelse og gennemgået alt – det var en særdeles flink familie, der stod for stedet, der var en del af et traditionelt venetiansk hus.

Vi fik et værelse med et gardin i noget der lignede venetiansk broderi. Jeg tror, det var en kombination af maskinsyning/maskinbroderi og håndbroderi. Maskinsyning kom allerede på mode i midten af 1800-tallet.

Måske kommer broderiteknikken via silkevejen og dermed østfra. Det vides dog, at i Europa var Itali-

en og hermed Venedig meget kendt for netop den slags broderi i slutningen af 1800-tallet.

Her er en lille gennemgang af venetiansk broderi:

Motivet overføres. Derefter ries

der med små sting to gange rundt langs motivets kanter – så der kommer til at ligge en hel lille række af dobbelte forsting. Sammen med riningen sys trenserne over det, der senere bliver åbne stykker – fast hørstof sys med hørtråd eller i dag fast bomuldsstof sys med bomulds-garn.

Efterfølgende sys der tætte tun-ge-ting rundt om de tiltænkte huller og fladsyning og kontursting, hvor ikke andet er tiltænkt. Hullerne klippes ud, mens man passer godt på trenserne, der skal holde motivet sammen.

Venetiansk broderi minder en hel del om fransk og engelsk broderi. Specielt har richelieu broderiet stor lighed med venetiansk broderi og forveksles ofte hermed. Picoter hører ikke hjemme i venetiansk broderi og kanterne ved de senere huller ordnes ikke på samme måde – de kastes nemlig i richelieu broderiet. Trenserne kan evt. også krydse hinanden samtidig med, at de er fæstnet til hinanden.

Det professionelle broderihåndværk forsvandt, da maskinerne

overtog jobbet. Til gengæld blev det omkring år 1900 meget almindeligt at brodere med den teknik i Danmark, hvor mange lavede et sæt til soveværelset, et sæt til køkkenet eller hvor det nu var. Måske har mønsterbøger her spillet ind!

Nord for Venedig ligger den autonome italienske region Friuli-Venezia Giulia. Området domineres mod nord af dale og forbjerger mod Dolomitterne.

I bjergene ses mange idylliske kapeller, som der bliver passet godt på. Billedet nedenfor er taget i bjergbebyggelsen Ramandolo, hvor vi i osteriet lånte en stor og tung nøgle for at kunne låse op og se kuppet indeni. Alterduken er nydelig udsmykket med venetiansk syning.

Ramandolo er i øvrigt et af Italiens allermindste vindistrikter; men det er en anden historie ...

VoFL i oktober 2018

PS.: Se gerne også mere i Berlingske haandarbejdsbog bind 3 1944, Det Store Håndarbejdsleksikon 1974 og Den store håndarbejdsbog nr. 1 1971.

Kontaktliste for TENENs bestyrelse mv.

navn	by	mail	buv
Annet Laursen Skjelsager	Dorthevej 2 3520 Farum	44 95 05 55 silke-annet@silke-annet.dk	formand + redaktion
Lone de Hemmer Egeberg	Birkerød	dehemmeregeberg@gmail.com	næstformand + kalender
Susanne Rundqvist Pedersen	Frederiksberg	susanne.rundqvist@mail.dk	kasserer
Lis Slottved	Aabenraa	lisslottved@gmail.com	sekretær + korrektur
Vibeke Lilbæk	Allerød	vofl3450@gmail.com	redaktion
Maj Ringgaard	Bagsværd	majringgaard@gmail.com	bestyrelse
Susanne Lervad	Frederiksberg	sl@termphus.dk	bestyrelse
Hanne Frøsig Dalgaard	Lynghy	banne.dalgaard37@gmail.com	korrektur
Ellen Bangsbo	København	ellbang@gmail.com	suppleant
Ellen Warring	Odense	ecmw@odense.dk	suppleant
Margit Ambeck	Valby	m.ambeck@gmail.com	revisor
Hanne Schneller	København	banne.schneller@botmail.com	revisor- suppleant
Frits Lilbæk	Allerød	vofl3450@icloud.com	redaktion + webmaster

Kirsten Lindberg har bedt om at TENEN citerer hende for følgende tekst:

Korrekturlæserne og TENENs redaktion beklager at have ændret i arkitekt m.a.a., dr.phil. Kirsten Lindbergs artikel "Tekstile bogbind" i nr. 4, 2019, side 6, således at der er opstået fejl: I spalte 1, 4. afsnit stod at læse "Motivet på forsiden er et kløver-bladskors (et ordinært kors med fortykkelser i enderne)". Der skulle rettelig stå: "Motivet på forsiden er et hammerkors ...". Længere nede i samme afsnit stod at læse: "Akaciegrenen er i frimurersymbolik ensbetydende med håb og uskyld." Det skulle rettelig være "Akaciegrenen er i kristen symbolik ..."

Huskede du at indbetale kontingent rettidigt?

I sæson 2019/20 er prisen pr. år 250 kr.
Husstandsmedlemsskab koster 300 kr. Betaling med frist 1. juli.

REG.NR. **1551** KONTONR. **1430130**
SWIFT-BIC: **DABADKKK** IBAN: **DK23 3000 0001 4301 30**

Sørg for at ...

... tjekke adresserings-kalender-omslaget og at bruge bladnummerets
webside samt at bruge TENENs facebook-"opslagstavle"...

... deltage i foreningen TENENs arrangementer ...

... fortælle om den frivillige forening TENEN ...

... hjælpe med at hverve nye medlemmer i foreningen TENEN ... !

Når du har set nok af antikke ruiner og mosaikker, så tag op til det supermoderne museum og udstillingssted MAXXI, tegnet af den irakisk-britiske arkitekt Zaha Hadid og indviet i 2010.

Sommerens overraskelse var en stor tekstiludstilling af italienske Maria Lai's (1919 – 2013) livsværk: *TENENDO PER MANO IL SOLE* dvs. At holde solen i hånden. Dette var også titlen på hendes første syede eventyr med udgangspunkt i den sardiske kultur, hun er rundet af.

Håndens arbejde er vigtigt og formidles gennem vævning, broderi, papir, dragter, skulpturer og syede bøger. Med sine medfødte pædagogiske evner har hun tryllebundet børn, og en række af hendes fortællinger vises på video. Kunst er også en leg for voksne og kalder ofte kreative evner frem, og hun filosoferer over tråden og dens gang i væven. De syede bøger udviklede sig til skulpturer. Den store og righoldige udstilling rummer mange personlige og stærke udsagn. En kvinde hvis engagement man får dyb respekt for.

Lone de Hemmer Egeberg

MAXXI, Museo Nazionale delle Arti del XXI Secolo

Via Guido Reni 4A / 00196 Roma RM

Udstillingen vises indtil 12. januar 2020

www.maxxi.art - se også videoer på YouTube